

17. Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики [Текст] / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 186 с.
18. Україна в 2009 році: конституційний процес і перспективи країни. Біла книга державної політики [Текст] / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2009. – 224 с.
19. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього [Текст] / За редакцією доктора історичних наук, професора А. І. Кудряченко. – К.: ФЕНІКС, 2009. – 544 с.
20. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005 [Текст] / За ред. О. С. Власюка. – К.: Знання України, 2005. – 608 с.
21. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія [Текст] / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
22. Шевченко С. О. До проблеми оцінювання якості вищої школи в Україні [Текст] / С. Шевченко // Держава та регіони. Державне управління. – Запоріжжя, 2008. – № 3. – С. 216-221.

Кругляк Ю. В., НУ "ОЮА"

ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ "ПІЛАТОВА ГРІХА": МІЖ ВЛАДОЮ І ПРАВОМ (ЗА РОМАНОМ М. О. БУЛГАКОВА "МАЙСТЕР І МАРГАРИТА")

В статтє освещен с позиции теории государства и права вопрос вины и ответственности Понтия Пилата, исходя из событий, изложенных в романе М. А. Булгакова "Мастер и Маргарита". Проанализирован суд над Иешуа Га-Ноцри на предмет соблюдения юридической процедуры, а также рассмотрены понятие правовой совести и ее роль в процессе принятия решения по юридическому делу.

The article deals with matters of Pontius Pilate's guilt and responsibility from the viewpoint of the theory of law and state proceeding from the events as depicted in the novel "The Master and Margarita" by M. Bulgakov. The trial of Yeshua Ha-Nozri was analyzed as regards to the compliance with the legal procedure of that time. Further, the notion of legal conscience as well as its role in the process of legal decision-making was researched into.

Твір художньої літератури, написаний талановитим письменником, можна розглядати з різних сторін, в тому числі й з точки зору відображення в ньому явищ державного і правового життя певної епохи.

Дослідження творів художньої літератури на предмет наявності в них юридичного елемента надають юристам матеріал, який не застаріє в зв'язку з багаточисельними змінами законодавства, матеріал, необхідний передусім для професійного самовдосконалення. Такі дослідження надають можливість сучасному юристу оцінити красу і велич права як явища загальнолюдської культури, простежити його історію, знання й розуміння якої дозволяє по-новому поглянути на сьогоднішні проблемні питання його розвитку.

Роман Михайла Опанасовича Булгакова "Майстер і Маргарита" – складний багатогранний твір. У передмові до своєї книги "Трикутник Воланда" Лідія Яновська, багатолітній дослідник життя і творчості Михайла Булгакова, його біограф і текстолог, пише: "Этот полный юмора и поэзии роман. Проходят годы, его перечитывают снова и снова. Он поворачивается, как волшебный хрустальный шар. Открываются новые грани. Рождаются новые ассоциации. Одни подтексты расплываются, уходят в глубину, другие поднимаются на поверхность, становятся главными" [1, с. 3].

Об'єктом нашого дослідження виступають юридичні грані, які відкриваються в романі "Майстер і Маргарита", певні правові та державні ідеї, відображені в романі.

Предмет дослідження – розгляд з позиції теорії держави і права вини та відповідальності прокуратора Іудеї Понтія Пілата, виходячи з подій, висвітлених в романі М. О. Булгакова "Майстер і Маргарита".

Першим поділився результатами своїх спроб проникнути в історичну і філософську криптографію "Майстера і Маргарити" американський літературознавець Л. Ржевський. В 1968 році він опублікував статтю "Пілатов гріх: про тайнопис у романі М. Булгакова "Майстер і Маргарита"". Намагаючись розшифрувати історичну концепцію "стародавніх глав", Ржевський дійшов висновку, що їх структурним стрижнем є тема провини Пілата, "Пілатов гріх" [2, с. 68].

Також у зв'язку з розглядом предмета нашого дослідження необхідно згадати ще одну працю, яку М. Булгаков використовував при написанні роману. Це книга німецького історика і релігієзнавця Густава Адольфа Мюллера "Понтій Пілат, п'ятий прокуратор Іудеї та суддя Ісуса з Назарету", яка вийшла в 1888 р. у Штутгарті [2, с. 70]. Концептуальний зміст книги Мюллера – дати на основі історичних матеріалів і багаточисельних легенд про Пілата юридичне і психологічне тлумачення його провини [2, с. 73].

Перед початком юридичного аналізу суду прокуратора над Іешуа Га-Ноцрі необхідно наголосити на тому, що опис подій у Біблії та в романі значно не співпадає. Ці розбіжності заслуговують окремого дослідження. В цій роботі ми будемо керуватися текстом роману.

Суд над Іешуа Га-Ноцрі спочатку слід проаналізувати з точки зору дотримання юридичної процедури. Юридичні процедури традиційно розглядаються в суспільстві як гарантії законності, порядку, демократії, захищеності прав та інтересів громадян [3, с. 433]. Юридична процедура покликана послідовно, крок за кроком визначити акти поведінки уповноваженого суб'єкта на шляху досягнення необхідного результату [3, с. 435].

Весь процес прийняття рішення про смертний вирок детально розглянутий не буде, оскільки М. Булгаков починає свою розповідь тільки з моменту передачі смертного вироку, винесеного Синедріоном, на затвердження прокуратора. Але щоб зрозуміти загальний хід судового процесу, слід зазначити, що Синедріон був вищим урядовим і судовим органом в Іудеї. Суду Синедріона підлягали найбільш важливі релігійні (про богохульство, ересі, секти) і цивільні справи. Синедріон складався з 71 члену. Головою Синедріона, який зібрався вночі в одній із зал, був первосвященик Йосиф Каїфа.

Синедріоном були допущені багаточисельні порушення юридичної процедури в судовому процесі над обвинуваченим (перед взяттям під варту не було проведено попереднє слідство, суд відбувався вночі, як основний доказ було використане визнання своєї вини підсудним). Однак нас цікавлять події, які змальовані безпосередньо в самому романі.

Після затвердження вироку Синедріоном його повинен був розглянути римський намісник – прокуратор, оскільки римляни, позбавивши Іудею незалежності, відняли також і право виконувати смертні вироки. Рішення Синедріона, який засудив Іешуа на смерть, юридичної сили не мало. Долю обвинуваченого повинен був вирішити керуючий Палестиною прокуратор.

Поспілкувавшись з обвинуваченим, Понтій Пілат дійшов висновку, що Іешуа ніякої небезпеки для суспільства не створює, тому в голові прокуратора "сложилась формула. Она была такова: игемон разобрал дело бродячего философа Иешуа, по кличке Га-Ноцри, и состава преступления в нем не нашел. В частности, не нашел ни малейшей связи между действиями Иешуа и

беспорядками, происшедшими в Ершалаиме недавно. Бродячий философ оказался душевнобольным. Вследствие этого смертный приговор Га-Ноцри, вынесенный Малым Синедрионом, прокуратор не утверждает" [4, с. 356].

В цей момент секретар подав Пілату шматок пергаменту, в якому стверджувалось, що обвинувачений нібито своїми проповідями посягав на владу кесаря. Тому прокуратору довелося зрадити своєму попередньому рішення і затвердити смертний вирок Синедріона, незважаючи на те, що розмова з обвинуваченим все більше переконувала прокуратора в його невинуватості.

Використовуючи останню надію врятувати мандрівного філософа, він запропонував первосвященнику Каїфі: "Вар-равван и Га-Ноцри схвачены местной властью и осуждены Синедрионом. Согласно закону, согласно обычаю, одного из этих двух преступников нужно будет отпустить на свободу в честь наступающего сегодня великого праздника пасхи" [4, с. 362].

Однак і тут прокуратор зіткнувся з перешкодою – Синедріон все одно прохав відпустити Вар-раввана, хоча несправедливість такого рішення була очевидною. "Прокуратор хорошо знал, что именно так ему ответит первосвященник, но задача его заключалась в том, чтобы показать, что такой ответ вызывает его изумление" [4, с. 362]. Незважаючи на всі докази Понтія Пілата, все вже було вирішено. Прокуратор знав, що кесар Тиберій – людина недовірлива і приймає доноси. Тому слова первосвященника, які звинувачували Пілата у нелояльності до кесаря, припинили всі його зусилля відпустити Ієшуа.

Повертаючись до питання додержання юридичної процедури, слід зазначити, що рішення Синедріона дійсно було направлено на затвердження прокуратору, нібито було додержано юридичної процедури винесення смертного вироку. Однак рішення прокуратора було прийняте зовсім не за його внутрішнім переконанням, а під тиском зі сторони первосвященника Каїфи, через боягузтво та малодушність самого прокуратора. Чи можна назвати цю процедуру такою, що відповідає вимогам права та справедливості? Чи її можна назвати формальною?

Пілат відчуває в собі відсутність гармонії через своє несправедливе рішення, передбачаючи особисту відповідальність за нього. На наш погляд, таке внутрішнє прагнення людини до справедливості можна назвати правовим почуттям.

Проблематиці правового почуття був присвячений симпозіум, який відбувся в 1983 році в Центрі міждисциплінарних досліджень при Білефельдському університеті (ФРН). Швейцарський вчений Х. Мейер, аналізуючи дискусію, дійшов наступних висновків. З одного боку, до встановлення права в ході нормотворення, до відшукування права в процесі юрисдикції і до юридичної науки висувається вимога раціональності. З іншого боку, відомо, що людина поводить себе, керуючись не тільки розумом, але і своєю природою. Буття не може зводитися виключно до раціонального. Мислення, судження, поведінка керуються й емоційними, ірраціональними основами людської природи. Емоційні аспекти існують і в соціально-правовій дійсності. Вони охоплюються категорією правового почуття, яка виражає рису ірраціонального у відносинах між людиною і правом [5, с. 400].

З метою вирішення конкретних юридичних проблем можна досліджувати окремі ірраціональні явища, наприклад, відчуття несправедливості, почуття солідарності, обов'язку, відповідальності і т. п.

Можливо, у випадку з Понтієм Пілатом ми маємо справу з відступом від правової совісті. Правова совість є модифікацією правового почуття – це інтуїтивне розуміння, прагнення до справедливого морального права. Почуття совісті у праві є постійною спрямованістю суб'єкта до наближення об'єктивного права, його іманентної відповідності вимогам трансцендентного, ідеального права [5, с. 404].

Понтій Пілат, який зробив вибір всупереч своїй совісті, приречений на вічне переживання своєї провини, на вічний конфлікт між прагненням справедливості і рішенням, прийнятим всупереч цьому прагненню. Він намагається пом'якшити свою провину, зняти з себе відповідальність за цей вчинок, перенести цю провину назовні. Але вбивство Іуди не дає йому бажаного звільнення, адже вбивством спокутувати свою провину за інше вбивство неможливо. "... Прокуратор все силився понять, в чем причина его душевных мучений. И быстро он понял это, но постарался обмануть себя. Ему ясно было, что сегодня днем он что-то безвозвратно упустил, и теперь он упущенное хочет исправить какими-то мелкими и ничтожными, а главное, запоздавшими действиями. Обман же самого себя заключается в том, то прокуратор стремился внушить себе, что действия эти ... не менее важны, чем утретний приговор. Но это очень плохо удавалось прокуратору" [4, с. 636].

Подвійне життя Пілата – це неминуча поведінка людини, затисненої в лещата влади, своєї посади. Занурення в безглузде існування, безкрайня самотність, безсилля Пілата є звичайними наслідками підкорення надособистісній ідеї, яка перетворює людину у функцію влади і держави. Прокуратор скаржиться на свою погану посаду, даючи нам, таким чином, як здається, зрозуміти авторську ідею про те, що ніякою посадою, посадовими обов'язками, державними потребами не можна виправдати несправедливе, неправове рішення, яке порушує права людини.

Література:

1. Яновская Л. М. Треугольник Воланда. К истории романа "Мастер и Маргарита" / Л. М. Яновская. – К.: Либідь, 1992. – 189 с.
2. Галинская И. Л. Загадки известных книг / И. Л. Галинская. – М.: Наука, 1986. – 128 с.
3. Протасов В. Н., Протасова Н. В. Лекции по общей теории права и государства / В. Н. Протасов, Н. В. Протасова. – М.: Городец, 2010. – 752 с.
4. Булгаков М. А. Избр. Произв.: В 2 т. Т. 2 / Сост. и коммент. Л. М. Яновской. – К.: Дніпро, 1989. – 750 с.
5. Поляков А. В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход. Курс лекций / А. В. Поляков. – 2-е изд., доп. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 845 с.